

REAL FRIENDS AND OTHER MEN

Authenticity, emotions and touch in men's friendships

KLARA GOEDECKE

Keywords

Men's friendships, hugs, authenticity, anti-homophobia, homosociality, Sweden

Summary

Feminist researchers have an ambivalent relation to friendships between men. They have been seen as both threatening and promising, as relationships in which gendered power relations can be either reproduced or challenged. This article draws upon interviews with heterosexual men about their friendships with other men, and the role of emotional and physical closeness in these friendships. The interviewees distinguish between "real" and less real friendships, and claim that they are capable of recognizing and having "real" friendships. They see friendship as gendered, and argue that men in general have difficulties with friendship. Physical closeness, especially hugging, is also discussed. The interviewees distinguish between "real" hugs and back pat hugs, arguing that most men engage in the latter out of fear of closeness and homophobia, but that they themselves prefer the former kind of hug. These narratives are analysed as rhetorical tools making the interviewees stand out as exceptional in relation to other men, who are depicted as shallow or scared of getting close to male friends. By drawing on ideas about "real friendship" and authenticity, they position themselves as anti-homophobic and anti-laddish; as a certain kind of men, aware of gender constructions and different from various "Others". The article highlights the construction of an anti-homophobic and anti-laddish masculine position in a contemporary Swedish context, focusing on ideas about friendship and authenticity. The interview is theorized as an arena for doing positioning work, where boundaries are drawn and categories are re/produced, one of which is the idea of "real" friendship, used to distinguish between different kinds of men and relationships. The interviewees' discussions about friendship are complex, as well as filled with longing for and envisionings of new kinds of friendships and intimacies between men.

Står maskulinitet i vägen för "äkt vänskap"? Klara Goedecke intervjuar män om deras vänskap med andra män och finner längtan efter att spränga maskulinitetens gränser och uppleva homosocial intimitet, något som är förknippat med gränsdragningar gentemot "vanliga", grabbiga män.

RIKTIGA VÄNNER OCH ANDRA MÄN

Äkthet, känslor och beröring i mäns vänskapsrelationer

KLARA GOEDECKE

Tomas: [Jag vill] berätta om Stefan och min relation med honom för jag tycker så mycket om honom [KG: mm] och han har betytt så mycket för mig [...] det här måste vara helt speciellt, [KG: mm] vår relation måste vara jätteunik liksom [skratt] [...] såhär umgås ju inte andra killar, liksom. (Tomas och Stefan, parintervju)

I citatet ovan diskuterar Tomas sin och Stefans relation. Enligt hans uppfattning är den unik och speciell, inte bara för att de varit vänner länge och betyder mycket för varandra, utan också för att den skiljer sig från hans idé om hur mäns vänskaper normalt ser ut. Tomas och Stefan jämför intervjun med parterapi och säger upprepade gånger till varandra hur mycket de uppskattar och tycker om varandra. I ljuset av den forskning som menar att mäns relationer bygger på delade aktiviteter och genomsyras av rädsla för alltför stor, till homoerotiken gränsande, närhet (Kimmel 1997) är Tomas och Stefans uttalanden förvånande. Kanske är det som de hävdar, att deras vänskap är ett undantag? Män har färre nära vänner än kvinnor (Statistiska centralbyrån 2016), samtidigt som det, bland män, blir alltmer socialt accepterat att säga att man värderar nära manliga vänner (Holter med flera 2008). Kanske kan Tomas och Stefans uttalanden förstås i denna kontext. Men vad "gör" dessa uttalanden, vilken effekt får de, och hur ska deras idéer om andra mäns vänskaper förstås?

Vänskap, inte minst mellan män, är komplex och omgärdad av diskurser som gör vissa sorters vänskaper och vänskapspraktiker meningsfulla och andra obegripliga eller omöjliga. Denna artikel utgår från individuella intervjuer och parintervjuer med heterosexuella män om deras vänskapsrelationer och syn på vänskap. Jag använder intervjuerna för att undersöka hur vänskap beskrivs och görs meningsfull i relation till maskulina subjektspositioner i en samtida svensk kontext. Jag fokuserar främst på konstruktioner av nära, eller som intervjupersonerna säger, ”äkta” vänskap och diskuterar hur intervjupersonerna skapar mening i berättelser om vänskapspraktiker som samtal och kramar. Jag diskuterar dessutom hur intervjusituationen blir en arena där dessa frågor kan förhandlas och (maskulina) subjektspositioner re/produceras. Hur beskrivs det vänskapliga samtalet, hur förhandlas och begripliggörs fysisk närhet i relationerna och hur kan de upprepande referenserna till äkthet förstås?

Vänskap mellan män

Forskningen om vänskap och kön har ofta fokuserat på könsskillnader (Rubin 1987; Fehr 1996). Mäns vänskaps sägs bygga på gemensamma aktiviteter snarare än samtal och förtroenden, och sedan 70-talets uppvärderande av kvinnors vänskap (Rich 1980; Raymond 1985) har mäns vänskaper ibland setts som avvikande och problematiska, snarare än, som tidigare, en icke ifrågasatt utgångspunkt för vad vänskapsrelationer är och ska vara (Messner 1997). Vissa forskare har polemiskt hävdat att mäns intimitet, snarare än att vara problematisk

eller bristande, är specifikt manlig, och att kvinnor har ”kidnappat” definitionsprivilegiet när det gäller vänskap och intimitet (Wellman 1992). Begrepp som ”covert style of intimacy” och ”closeness in the doing” (Swain 1989: 71ff) har i denna falang använts för att beskriva mäns vänskaper, och man har hävdat att materiell hjälp kan vara minst lika närhetsskapande som förtroliga samtal och fysisk kontakt (Wellman 1992; Messner 1997).

Från feministiskt håll har relationer mellan män ofta setts som hotfulla och problematiska, som relationer där män konsoliderar sina privilegier, håller varandra om ryggen och ägnar sig åt homofoba och sexistiska beteenden (Bird 1996; Kimmel 1997). Samtidigt har feministiskt hopp satts till mäns vänskapsrelationer, där ”nya” maskulina beteenden skulle kunna utvecklas, såsom ökad känslsamhet och större förmåga till (emotionell och fysisk) närhet (Messner 1997; Schmitt 1998). Vänskap är kopplad till en privat, feminiserad sfär (Messner 1997), liksom intimitet och kärlek (Gunnarsson 2014), och rädsla för att ses som feminin eller homosexuell påstås hindra män från att vara nära. Samtidigt visar forskning om relationer mellan män att intima och expressiva praktiker äger rum (Barrett 2013; Migliaccio 2014; Robinett 2015), även om dessa inte nödvändigtvis utmanar den heterosexualitet och normativitet som är central för uppbyggnaden av homosociala relationer som vänskap (Sedgwick 1985; Bird 1996; Kimmel 1997; Ericson 2011; Thurnell-Read 2012).

Ibland har närheten i mäns vänskapsrelationer kopplats till hur nära mannen ifråga

har till hegemonisk maskulinitet, så att män som inte anpassar sig till de krav den hegemoniska maskuliniteten (som implicit uppfattas som hård och icke-emotionell) ställer, har närmare vänskaper (Levy 2005). Enligt Todd Migliaccio (2014) har dock diskussioner som dessa byggts på en förståelse av vänskap som något som skapas mellan färdiga, redan könade individer. Istället, menar han, bör vänskap och kön ses som konstruerade tillsammans, så att vänskap kan förstås som en del av en maskulinitets- eller femininitetsskapande process (Migliaccio 2014; se även Strikwerda och May 1992; Messner 1997; Schmitt 1998; Levy 2005; Migliaccio 2009; Thurnell-Read 2012; Barrett 2013). Jag ansluter mig till Migliaccios synsätt och menar att mäns vänskaper är av stor könspolitisk vikt och borde studeras med feministiska utgångspunkter, som relationer där makt, kön och subjektskap kan re/produceras på olika sätt. Trots detta har mäns vänskaper, liksom vänskap i stort, ofta hamnat i skuggan av forskning om (mäns) relationer inom familjer och i organisationer. Detta gäller även i en svensk kontext, där män ofta studerats i egenskap av fäder (Klinth 2002; Klinth och Johansson 2010), som yrkesverksamma (Nordberg 2005; Ericson 2011) eller i homosociala grupper (Hamrén 2007), men sällan som vänner (Lundgren 1995 är ett undantag).

Jag menar alltså, tillsammans med Migliaccio (2014), att det är produktivt att se på kön och vänskap som producerade och konstruerade tillsammans. Jag hävdar även att intervjuer, som också kan ses som arenor där (könade) positioner produceras

och meningsskapanden sker (Edley och Wetherell 2001), kan ge svar på frågor om hur kön och vänskap görs meningsfulla tillsammans. Detta angreppssätt är ovanligt i vänskapsfältet, där enkäter ofta använts (Fehr 1996; Levy 2005; Migliaccio 2009) och där intervjuer, när de använts, ofta setts som sätt att få autentiska vittnesmål om vänskapens natur. Min ambition är inte att fastställa vad vänskap "egentligen är" eller hur den känns, vilket jag, i likhet med Stevi Jackson (2010) som skriver om kärlek, inte anser är möjligt. Istället vill jag undersöka meningsskapanden kring vänskap.

Enligt Jackson (2010) är det viktigt att undersöka de sociala script som avgör vilka känslor och relationer som görs möjliga och meningsfulla. Lynn Jamieson (1998), som skriver om intimitet, menar på ett liknande sätt att intimitet är mångfacetterad och omgärdad av diskurser som gör den meningsfull på olika sätt. Den struktureras av en mängd olika faktorer, där kön är en och sexualitet (och vad som anses vara sexuellt) en annan, vilket gör att olika sorters intimitet, exempelvis kroppslig, anses lämplig bara i vissa, könade, relationer (jämför Sedgwick 1985; Andersen 2011). Kärlek och intimitet blir alltså, liksom vänskap, olika sätt att ge mening till och begreppsliggöra nära relationer. Vänskap ges mening genom att relateras till eller kontrasteras gentemot romantiska förhållanden och familjerelationer och idéer om äkta vänskap, fiendskap och sexualitet. Beroende på hur det används kan vänskap ses som ett begrepp som refererar till, återskapar eller utmanar distinktioner mellan olika sorters relationer. Det är alltså

ett begrepp som snarare än att ha en stabil betydelse gör olika sorters diskursivt arbete.

Som redan nämnts bygger artikeln på individuella och parintervjuer med män. Vid tiden för intervjun bodde männen i urbana områden i olika delar av Sverige, med en viss övervikt åt Mälardalsområdet. Intervjupersonerna anmälde själva intresse för att medverka i studien genom att besvara en annons, i vilken undersökningens syfte och målgrupp (män mellan 25 och 50 år) presenterades. De fick själva välja om de ville delta på egen hand (tolv intervjuer) eller tillsammans med en vän (fyra intervjuer). Intervjuerna var mellan en och två timmar långa, spelades in och transkriberades sedan ordagrant. De personer som hörde av sig och kom att bli intervjupersoner definierade sig som män, var mellan 25 och 49 år gamla, välutbildade, heterosexuella (två beskrev sig som huvudsakligen heterosexuella men "lite bi") och möjliga att läsa som en del av en urban, "modern" medelklass. Alla utom en hade eftergymnasial utbildning och då ofta en kandidat- eller masterexamen. De arbetade inom kultur- och medieyrken såsom skådespelare, musiker och journalist, inom tjänstemannayrken eller inom universitetsvärlden; yrken som inte nödvändigtvis är de mest välbetalda, men som har hög status i egenskap av att vara "kulturella" eller "intellektuella". De positionerade sig som "genusmedvetna" och positivt inställda både till jämställdhet och till genusforskning, och det framgick att detta var en anledning för många av dem att vara med i studien (jämför Egeberg Holmgren 2011). Som kommer att diskuteras nedan var dessa åsikter och

positioneringar relevanta för hur de såg på sig själva – och på vänskap.

I arbetet med intervjuerna inspirerades jag av diskurspsykologiska och performativa synsätt på intervjuer (Edley och Wetherell 2001; Kvale och Brinkmann 2009), där intervjusamtalet ses som meningsskapande och ett tillfälle där identitets- och positioneringsarbete görs i samspelet mellan intervjuperson och intervjuare. Intervjun blir i detta perspektiv en arena där intervjupersonen, i relation till olika diskurser och i relation till intervjuaren, försöker skapa en meningsfull och begriplig könad subjektivitet, en process som Nigel Edley och Margaret Wetherell (2001) kallar för positionering. Denna process sker med hjälp av olika diskurser som kan användas och kombineras på både nya och gamla sätt, så kallade tolkningsrepertoarer, samtidigt som den kringgärdas av diskurserna och kraven på begriplighet och meningsfullhet.

Intervjupersonernas tal om intimitet och kärlek presenteras och diskuteras nedan i två steg. Jag börjar med att diskutera idéer om samtal och ärlighet som grunden för "äkta" vänskap och sedan tar jag upp tal om fysisk närhet och beröring.

Äkta vänskap: att få vara "en hel människa"

Meningsskapanden kring vänskap stod i fokus under intervjuerna, som i många fall blev en chans för intervjupersonerna att uttrycka hur mycket och på vilka sätt vännerna och vänskaperna var viktiga för dem. Det förekom många exempel på hur vänner kunde fungera som stöd och hjälp, både materiellt och känslomässigt.

Intervjupersonerna berättade om vänskaper där vännerna hjälpte varandra att flytta, renovera och ”meka” med motorcykeln eller båten. Andra diskuterade och tipsade varandra om litteratur och andra semestrade tillsammans. De som pratade om en vän som fanns inom samma yrke (ibland på samma arbetsplats) som de själva, berättade om hjälp, stöd och samarbete i det professionella livet. Intervjupersonerna uttryckte att de värderade sina vänner högt, och menade att vetskaper om att den andre skulle finnas där om han skulle behövas fungerade som en trygghet.

Ännu mer framträdande var intervjupersonernas många historier om vänskap som känslomässigt stöd, ofta uttryckt genom samtal som beskrevs som öppenhjärtiga och ärliga. Intervjupersonen Morgan menade att han och hans vän visste allt, både positiva och negativa saker, om varandra: ”[Han] vet saker om mig som jag aldrig skulle berätta för någon annan (.) jag tycker att det är väldigt skönt att ha en människa som faktiskt, ja, vet allt om en”. Den nästan brutala ärligheten i det vänskapliga samtalet sades ha en uppfostrande, förbättrande effekt:

M: Det är ju nånstans så också att man lite grann funkar som varandras terapeuter nånstans tror jag (.) och att man kan ge varandra, verkligen såhär, man kan vara ganska obarmhärtig också [...] precis som i en riktig terapisituation kan det vara så att det är nyttigt att höra sig själv säga vissa saker. Och att du får tillbaks ett svar från nån som du inte har några hemligheter för. (Morgan, individuell intervju)

Det öppna och ärliga samtalet kopplades ofta ihop med vänskap, så tätt att samtalens ”djup” och ärlighet definierade hur viktig och nära vänskapsrelationen ifråga ansågs vara:

T: Jag själv i alla fall har ett ganska stort behov av (.) alltså ganska fördjupade relationer [S: [skratt] ja] för annars ger de inte mig nånting [KG & S: nej] det låter lite såhär (.) kanske, men jag är inte såhär, jag tycker inte det är så jättekul att dricka kaffe med nån [KG: mm] och prata om (.) vädret liksom [S: skratt] alltså, det ger inget.

KG: men vill du hellre prata om?

T: Nej, men jag vill liksom ha riktiga relationer med människor som vågar anförtro sig saker till mig och som jag kan liksom ge saker (.) förtroenden [KG: mm] på riktigt. (Tomas och Stefan, parintervju)

För Tomas är ”riktiga” relationer nära förknippade med att kunna ha djupa och förtroliga samtal. ”Riktiga” relationer kan därför bara byggas med personer som vågar anförtro sig. Denna åsikt delas av Joel som menar att de män han umgås med har en ”någorlunda högfrekvent koppling till sina känslor (.) och faktiskt vågar visa det”. Karl och Henrik skiljer mellan ”kompisar” och ”äkta vänskap” på ett liknande sätt:

H: Jag bodde i [annan stad] innan, och där hade jag (.) killkompisar liksom, men som sådär, det var inte *vänner* liksom (.) alls, [K: nej] utan det var bara (.) snubbar som man gjorde saker tillsammans med och pratade lite skit med ibland så, men det var inte så (.) äkta vänskap på långa vägar.

KG: Nu blir jag jättenyfiken vad du menar med det här, äkta vänskap och...

H: Nej men som (.) att man kan vara en hel människa inför och inte behöva förstå sig. (Karl och Henrik, parintervju)

Ärlighet och öppenhet blir centralt för den ”äkta” vänskapen, som kan byggas upp med män som är modiga nog att visa känslor och prata ärligt om dem. De relationer som inte beskrivs som ”äkta” är istället ytliga, vilket blir än tydligare hos intervjupersonen Erik, som talar om känslor av konkurrens han ibland känner i relationer med andra män. Detta sker framförallt med de manliga bekanta han träffar då han ägnar sig åt motorsport. ”Den typen” av män är smått ”kriminella”, kör för fort och skryter om otrohetsaffärer, menar han:

E: Där kan jag inte knyta an på sätt som får mig att sänka murarna, utan det blir hela tiden att man försöker vara häftig, man försöker vara rolig, man försöker vara duktig och intressant liksom (.) Sen kan man absolut försöka framhäva det när annan har gjort bra och (.) ge beröm och säga, försöka connecta på det planet, men det blir ju aldrig det här, det var alltid någonting slags murar uppe, och du jämför dig alltid och funderar över hur uppfattas jag nu. (Erik, individuell intervju)

Murarna mellan Erik och de motorsportande männen förhindrar öppenhet och ärlighet, och således också utvecklingen av en nära vänskap. Han gör klart att han ser sig som en annan ”typ” av man än de han beskriver – implicit förstår vi att han inte bara håller hastighetsbegränsningarna och ogillar skrytet om otrohetsaffärer, utan också att han, till skillnad från dessa män, uppskattar och eftersträvar närmare, mer öppna och mindre konkurrensinriktade vänskapsrelationer.

Att intervjupersonerna skiljer på olika sorters vänskaper är inte överraskande. Vänskap har, kanske på grund av sin undflyende natur, ofta sorterats och kategoriserats (Österberg 2007; Greif 2009; Migliaccio 2014) och den vänskap som ansetts vara mest ”äkta” har ofta diskuterats mest, på bekostnad av andra, mindre iögonenfallande vänskaper (Lundgren 1995). Idéerna om ”äkta” vänskap kan kopplas till idealiserande beskrivningar av vänskap. Exempelvis beskriver Francesco Alberoni (1984: 46) vänskap som “a relationship between two free, independent individuals and a meeting of equals”, en relation konstruerad utanför de juridiska, ekonomiska, religiösa och moraliska ramar som styr andra relationer, företrädesvis äktenskapet och föräldra–barnrelationen. Både Jamieson (1998) och Arnfinn Andersen (2011) pekar på att öppenhjärtiga, nästan bekännelse liknande samtal betonas i samtida diskussioner om intimitet, men menar att detta abstrakta sätt att se på vänskap, såväl som andra former av intimitet, bortser från sociala strukturer, diskurser om vad vänskap och andra relationer är och får vara, samt historisk och social kontext (jämför Allan 1989; Lundgren 1995). Här blir det tydligt att diskurser om vänskap ingår i en vidare senmodern diskurs om intimitet och kärlek, kanske tydligast representerad av Anthony Giddens optimistiska beskrivning av den sexuella kärlekens demokratisering, som han ser som intimt förbunden med ”opening oneself out to the other” (1992: 61). Att äkthet eller autenticitet ses som positivt och fungerar som ett så viktigt ideal bland intervjupersonerna kan också kopplas till strömningar som går utanför diskussionerna om vänskap och intimitet. Charles Taylor (1991) beskriver autenticitet som grundläggande i samtida synsätt på individualitet och moral, där jakten på en egen sanning och personligt växande är centrala.

De idéer om ”äkta” vänskap som intervjupersonerna ger uttryck för har klara likheter med dessa abstrakta, idealiserade synsätt och används i deras utsagor som diskursiva resurser eller tolkningsrepertoarer (Edley och Wetherell 2001). Detta blir särskilt märkbart när de förklarar för mig vilka sorters vänskaper de föredrar (samtalorienterade och förtroliga), men som diskuteras nedan används ”äkta” vänskap också som ett retoriskt verktyg i intervjupersonernas könade positioneringsarbete. I skymundan, men ändå närvarande, är berättelser om vikten av praktisk och materiell hjälp i vänskaperna.

Den könade aspekten är tydlig i intervjupersonen Roberts berättelse. Han uttrycker att han saknar personer han kan ha en ”känslomässig relation” med (istället har han bara ”polare”), och menar att hans ”konventionellt heteronormativ[a]” uppväxt har gett honom få verktyg för att skapa de vänskaper han skulle vilja ha:

R: Det sättet som jag vill umgås på med en person är inte det sättet som jag har kunnat umgås med, med mina manliga vänner, tyvärr inte, och det är som, ”vad

är det du saknar?” Jo, jag saknar att kunna, saknar att kunna vara lite svag (.) utan att känna att jag (.) gör min kompis sjukt obekvämt [KG: mm] för jag förstår det, för jag kan själv känna den obekvämligheten liksom, varför det, jo men för det, det, jag, jag har inga strategier liksom, jag har inga strategier, när jag har (.) eller jag har ju inte haft, nu har jag väl det (.) när jag tittar på mina partners som jag haft och deras vänskaper, de liksom (.) gud, de ringer och gråter i flera timmar hos sin bästa kompis, det är fantastiskt! Jätteskönt liksom! ”Men varför mår du så bra?” Liksom, men hon har ju fått gråta i en timma! Hos nån som i en timma har gett tröst och ”allting kommer bli bra” och ”ska jag komma hem till dig och ska vi dricka te och ska vi”, liksom. (Robert, individuell intervju)

Robert kopplar ihop heteronormativitet och normer för hur män ska vara med ytliga vänskaper, och menar att dessa utgör hinder för riktiga vänskapsrelationer. Karl och Henrik menar på ett liknande sätt att vänskap mellan män är svårt att upprätthålla på grund av idéer om hur män ska vara. Ett sätt att protestera mot dem är att skapa nära vänskapsband med andra män:

K: Du är ju min absolut närmaste, alltså du är min närmsta vän.

H: Jaja, detsamma (.) vad fint [skratt] [...]

K: Och det är väldigt fint, för jag har liksom inte trott att det ska kunna gå och hitta nån typ, nån kille man kunde vara polare med på det sättet.

KG: Varför det då?

K: Ja, för att det finns såhär (.) för att vi är typ inbakade i de här jävla skeva könsrollerna liksom [H: ja] och det är så jävla stört [H: mm] och (.) jag tror det finns jättemånga killar som vill ha en annan form av relation med sina vänner, så finns det liksom de här (.) finns säkert en idé att de är själva om det (.) jag har inte trott att jag är själv om det, men däremot är det svårare att hitta killar som vill ha den sortens närmare relation [...]

H: Nämen det är verkligen såhär (.) det är skitsvårt att hitta bra manliga vänner, så att de, de håller jag, jag håller i dem liksom [...] de är så mer ovanliga de vänskaperna jag har med män, det känns (.) förr hade jag aldrig några killkompisar som jag kände att det var riktiga vänner [...] det är häftigt som fasen att ha nära manliga vänner som man kan prata (.) människa till människa med. (Karl och Henrik, parintervju)

I Karls och Henriks diskussion blir ”äka vänskap” ett sätt att protestera mot ”de här jävla skeva könsrollerna”. Här, liksom hos Robert, kan användandet av dessa akademiska och aktivistiska begrepp ses som ett sätt att visa upp den egna förtrogenheten med dem och skapa närhet med mig, intervjuaren, genom att så att säga tala ”mitt språk” (jämför Egeberg Holmgren 2011). ”Könsroller” och ”heteronormativ[itet]” ses som hinder för att skapa riktiga vänskapsband med andra män, och i slutet av citatet ovan säger Henrik rent av att ”könsroller”, i den nära vänskapen, upphör att ha någon betydelse: där kan man mötas som människor, inte som män. Denna idé liknar ”humanistiska” synsätt på kön, inspirerade av liberalfeminismen, som bygger på likhet och frihet – om ”könsrollerna” togs bort, skulle män och kvinnor få vara bara ”människor”. Strömningar som dessa kan ses hos samtida aktivister både i Sverige (Wasshede 2010) och internationellt (Clatterbaugh 1997) och kan dessutom kopplas till den längtan efter frihet från manlighetens krav som Helena Hill lyfter fram apropå 70-talets svenska mansrörelse, där rationalitet avvisades till förmån för det autentiska jaget och dess personliga växande (2007; se även Taylor 1991). Sammankopplingen av denna idé med den om ”äka” vänskap, som då blir ett möte där könsrollernas och homofobins masker ger vika, möjliggör för Karl och Henrik att positionera sig som ärliga och modiga män som eftersträvar ett samhälle fritt från könsroller.

Intervjupersonerna skiljer, som vi sett, på olika sorters vänskaper och kopplar svårigheter med att skapa ”äka” vänskap till

kön (Robert menar rentav att många män är ”emotionellt handikappade” i detta avseende). De konkurrensinriktade, ytliga och icke-förtroliga relationerna som förkastas och som anses extra svåra för män, är påtagligt lika de vänskapsrelationer och homosociala relationer mellan män som lyfts fram i forskningen (exempelvis Kimmel 1997). Det är den ”typiskt manliga”, ytliga och konkurrensinriktade vänskapen som ska förkastas, medan en kvinnlig, eller kanske mänsklig, ”äka” och nära vänskap ska byggas upp. Snarare än att mäns vänskap ses som i sig annorlunda än kvinnors, uttrycker intervjupersonerna en kritik mot traditionell manlighet som upplevs försvåra uppbyggandet av vänskapsrelationer. Detta synsätt står i kontrast till de förenklade beskrivningar av mäns vänskapsrelationer där ”covert intimacy”, en utsagd men ändå närvarande intimitet, betonas (Swain 1989: 71; Wellman 1992). Istället kan det kopplas till en närmast feministisk strävan efter att förändra mäns möjligheter att bygga nära och öppna relationer till det bättre.

Intervjupersonernas kritik av ytligare vänskaper kopplas, som redan nämnts, till kategorin män, som anses ha svårt för att visa känslor och öppna sig för andra. Genom att retoriskt distansera sig från ”andra män”, eller som Erik säger, ”den typen” av män, positionerar sig intervjupersonerna som undantag, som män, som trots att de är män, kan upprätthålla ”äka” vänskap. De ”andra” männen blir en diffus skara som i högre grad än intervjupersonerna sägs leva under könsrollernas och heteronormativitetens ok, medan intervjupersonerna menar sig ”se igenom”

och kunna agera självständigt, trots de förväntningar som ställs på dem som män. På detta sätt skapar de en position som påminner mycket om den reflexiva men hegemoniska maskulina position som Marie Nordberg (2005) beskriver. Denna konstrueras som mer autentisk, autonom, mångfacetterad, kritiskt distanserad och opåverkad av tvingande normer än andra män. Dessa utmålas istället som rollspelande, fördomsfulla, sexistiska, homofoba, mindre autentiska, konservativa och traditionella. Precis som Lukas Gottzén och Rickard Jonsson (2012) också tar upp, är detta skapande av en ”upplyst”, ”medveten” och kanske också ”god” maskulin position också intimt förbunden med föreställningar om svenskhet, vithet, religion, klass och heterosexualitet, och kan också ses som normerande i en svensk kontext. Detta positioneringsarbete görs i samspel med mig, intervjuaren, som i egenskap av forskarstuderande i genusvetenskap troligen förmodas dela den kritik av män och mäns vänskaper som lyfts fram av intervjupersonerna.

Den nära, öppna och samtalsinriktade vänskap de förordar liknar snarare bilden av kvinnors vänskap, som verkar användas som förebild, ett tema som utvecklas ytterligare i nästa avsnitt. Där diskuteras ytterligare en form av närhet som visade sig ha en sorterande funktion när det gällde ”äkta” och oäkta vänskap, nämligen fysisk beröring.

Beröring: kramen som slagfält

Beröring var ett viktigt tema under intervjuerna. Alla intervjupersoner verkade vara medvetna om den vanliga uppfattningen om att män inte ”kan” röra vid andra män, på grund av homofob rädsla för att framstå som homosexuella. Många betonade att de inte hade problem med att röra vid andra män och menade att beröring mellan män var viktigt och borde utvecklas mer. De närmade sig denna fråga på ett reflexivt sätt och såg beröring som en politisk fråga, relevant för könsrelationer i allmänhet och manlighetsfrågor i synnerhet.

Den form av beröring som diskuterades mest var kramar. Kramar var uppenbarligen viktiga i diskussionen om hur nära män får vara andra män, och när frågan om beröring togs upp associerade många av dem direkt till kramar och kramande, där många gjorde en distinktion mellan ”riktiga” kramar och ”ryggdunkskramar”. Ryggdunkskramen framställdes som ett problematiskt men samtidigt ”typiskt” exempel på beröring mellan män:

J: Jag känner mig så oändligt främmande för (.) grabbighet [...] bara att kunna ge, eller ta, eller få en riktig kram, det är väldigt stor skillnad.

M: Mm, utan att låtsas att man har gjort mål precis.

J: Ja, precis [skratt] ryggdunkar och (.) det här (.) nej, det är...

M: Det skulle kännas väldigt obekvämt tycker jag [J: ja] man har ju liksom fått prova på det där på nåt sätt och det känns liksom som att det blir så jävla dålig stämning. (Joel och Mikael, parintervju)

Alfons resonerar på ett liknande sätt:

A: Om man märker att nån mår dåligt liksom, att man kan såhär (.) ja men nu är han ledsen så nu kramas man, och ganska hårt (.) Men det är liksom inte den här ryggdunks-tjena-ryggdunk-klappkram sådär [...] jag och O har inte haft nåt sånt där ryggdunkskramande, nej, utan det har ju varit några gånger då man har behövt krama om varandra. (Alfons, individuell intervju)

Joel, Mikael och Alfons menar att ”riktiga” kramar är kopplade till tröst och omhändertagande medan ryggdunkskramar är ytliga, innehållslösa och kopplade till grabbighet. Jens håller en hel utläggning om olika grader av närhet och pekar på ”distansmarkeringar” i närhet mellan män:

J: Hjärtliga handslaget först, sen handslaget med den andra handen ovanpå [KG: just det] så man innesluter den andra, försöker beskriva det nu, eftersom det är bara audio [skratt] man skakar hand med höger hand och lägger den vänstra ovanpå [...] ”the shakee’s” högerhand [KG: ja] och som också känns väldigt såhär bilsäljarförtrolig på nåt sätt [skratt] om du förstår vad jag menar [KG: jaja] till såhär att man ställer sig bredvid varandra, axel mot axel och håller armarna om varandra [KG: just det] det är inte en riktig, det är en halv kram [KG: mm] det här (.) fotbollslagsuppställningskramen, fast på två.

KG: Jag kommer att behöva byta avhandlingsämne snart, till en kramtypologi.

J: Ja, jag tror att det finns mycket att göra där [KG: ohörbart] ja, men till den såhär ganska hjärtliga, man kramas men man markerar distans genom att dunka varandra två gånger såhär, vissa alldeles för hårt [KG: mm] till den riktiga kramen [KG: mm]. Och det är klart större ambivalens hos manliga vänner än hos kvinnliga vänner (.) jag tror att jag kramar mina vänner ungefär likadant allihop, oavsett om de är kvinnor eller män, men det är oftare så att män håller på med de här olika typerna av distansmarkeringarna från handskak över bilsäljarförtroligheten och fotbollslaget till den riktiga kramen via också ryggdun-

ken. Hela den där skalan finns med. Kvinnor upplever jag inte har (.) den typologin. (Jens, individuell intervju)

Jens kopplar behovet av att använda ”distansmarkeringar” till bilförsäljare och fotbollsspelare, klassiskt manligt kodade arenor, men menar att han själv, liksom kvinnor, inte har behov av dessa distansmarkeringar utan kramar alla vänner, oavsett kön, ungefär likadant. Han är mycket reflexiv i sin diskussion om beröring mellan män och ser den också som en vetenskapligt intressant fråga, som inte är självklar. Karl och Henrik gör också skillnad på olika sorters kramande och ser beröring som ett mål:

H: Du är alltid lite stiff i kramarna [...] inte alltid, men ibland är du det (.) som här ute [precis innan intervjun] så gav du mig en jättestiff kram.

K: Amen, jag hade en jävla kaffe, alltså.

H: Du var lite såhär [visar].

K: Ja, men det, det är inget sånt [H: ohörbart]. Jag är verkligen, det har typ varit mitt mål, förutom att ha såhär killkompisar, [H: ja] jag kan såhär ha haft nån idé om att alla mina tjejkompisar, när de hänger tillsammans, då ligger de bara och kramas [skratt]. (Karl och Henrik, parintervju)

Karl och Henrik gör skillnad på ”stiff[a]” (stela) och riktiga kramar. Henriks skämtsamma kommentar till Karl blir, i ljuset av kopplingen de gör mellan beröring och motstånd mot homofobi (se nedan), en fråga om vilken slags person Karl egentligen är – kan han kramas, eller är han egentligen en av de grabbiga män som använder sin ”stiff[het]” som distansmarkering? Precis som Jens menar de att kramande och fysisk beröring överhuvudtaget är enklare för kvinnor.

Joel, Mikael, Alfons och Jens säger sig alla ”kunna” kramas. ”Andra” och ”grabbiga” män ägnar sig åt distansmarkeringar och ryggdunkande, men själva ger de nära vänner ”riktiga kramar” utan problem. Kramande och beröring beskrivs som praktiker som kan göras på mer eller mindre grabbiga sätt, och som då blir mer eller mindre intima. Grabbighet och ryggdunkskramande ses som mycket problematiska av intervjupersonerna, och något som hindrar riktigt kramande från att äga rum. Riktiga kramar är uttryck för intimitet, närhet och tröst, kvalitéer som helt saknas i ryggdunkskramarna. Att kunna kramas kopplas samtidigt till icke-grabbighet, och man kan se intervjupersonernas utsagor som ett sätt att positionera sig som icke-grabbiga, icke-homofoba och kritiska till traditionella

könsroller (jämför Edley och Wetherell 2001; Gottzén och Jonsson 2012; Barrett 2013). Men samtidigt som närheten hyllas, finns det gränser för vilken beröring som bör äga rum:

H: Man kan, att nästan det kan vara lite såhär skraj för intimiteten ibland, men vi vet ändå att den finns där (.) [K: mm] väldigt mycket (.) och du är nog den kille som jag är mest bekväm med att typ (.) att liksom ligga i knät på eller såhär, att det spelar ingen roll om man råkar såhär sitta i soffan och man kommer åt liksom sådär (.) Det är inte många andra killar...

K: Men det känns ju, det skulle inte kännas helt naturligt, som med många av mina [kvinnliga] vänner, att man kan typ ligga och typ (.) inte fan vet jag, ligga och skeda varandra när man kollar på film (.) nu gör jag inte det så jätteofta [H: nej] för [min flickvän] är lite svartsjuk vad det gäller sånt [H: ja, ohörbart] men typ att man (.) på det sättet att man (.) för det skulle inte kännas helt naturligt med dig liksom.

H: Nej (.) jag tror vi skulle kunna öva upp det.

K: Ja [skratt] jo, men det skulle vi nog kunna liksom (.) det är ändå...

H: Ja, men jag har inte så med nån killkompis, såhär...

K: Nej men alltså (.) inte jag heller [H: ja] men det har ju, är ju en del i [H: mm] de könsroller som vi är uppfostrade i.

H: Ja (.) och det gör inte så mycket faktiskt, eller såhär (.) det (.) jag tycker att så länge man kan vara (.) så länge (.) jag är bekväm med att såhär (.) att såhär ge dig och de andra killkompisarna en stor, stor kram när jag känner för det och att man (.) kan till och med såhär pussa varandra på munnen liksom utan att det är nåt konstigt, så, även om det är lite (.) skojigt liksom.

K: Det gör vi ju på skoj liksom det är ju inte så att det är...

H: Ja precis, men, men att det (.) att det ändå är ok liksom [K: mm] ja, det är sant, det är kanske skämtsamt gjort men om man kramar varann, eller bara såhär (.) man tar på varann, då fysiskt, då är inte det på (.) skoj [K: mm] utan det är på riktigt [K: ja, sant] och det är (.) även om vi inte (.) okej att jag ligger, jag ligger också och skedar mina tjejkompisar ibland, de som man är ganska

intim med (.) men det gör mig ingen-
ting att inte ha den dimensionen med
(.) den känns väldigt äkta ändå, den
fysiska kontakten med killkompisar.
(Karl och Henrik, parintervju)

Karl och Henrik ser beröring som viktigt och kopplar det till genuskonstruktioner, som de menar hindrar dem från att ta i varandra så som de annars hade gjort. Beröring, skedande och kramande är på detta sätt politiska handlingar, som, om man "övar", kan få genuspolitiska implikationer för deras relation och kanske även för "könsroller" i stort. Karls och Henriks samtal om beröring utgör en förhandling om vilken slags och hur stor närhet de vill ha, där deras, till en början, bejakande inställning ersätts av en snabb reträtt där Henrik menar att skedande och pussar inte behövs utan att kramar räcker, så länge de "känns äkta". Samtidigt erkänner de och verbaliserar den rädsla och det obehag de känner inför samkönad beröring inför varandra (och inför mig, intervjuaren) på ett liknande sätt som Linn Egeberg Holmgrens (2007) feministiska, manliga intervjupersoner gör då de erkänner sina tillkortakommanden i sin strävan att passera som feministiska och reflexiva män.

Intervjupersonerna strävar alla efter att kunna vara nära sina manliga vänner, trots idéer om att detta inte är möjligt mellan män. Den beröring de strävar efter måste dock vara "äkta", inte "på skoj" eller genomsyrad av "distansmarkeringar", såsom ryggdunkande. Den "äkta" beröringen innehåller budskap om närhet, samhörighet och tröst och fungerar också, till skillnad

från den oäkta, som en kritik av "könsroller" och homofobi. Deras inställning står i kontrast till den forskning om mäns vänska- per som beskriver mäns svårigheter att röra vid varandra och de gränsbevarande, ofta homofoba, tekniker som måste användas när beröring trots allt äger rum (Kimmel 1997). Mina intervjupersoner verkar istället förakta gräns- och distansmarkeringarna som sportande ("att låtsas att man har gjort mål precis") och ryggdunkande innebär. Den kritik mot andra män som diskuteras i det förra avsnittet blir här tydligare och mer specifik – här handlar kritiken och de förhandlingar som sker om homofobi och det som intervjupersonerna benämner "grabbighet". Även här är det möjligt att se deras inställning som ett led i ett feministiskt eller i alla fall anti-homofobt och "upplyst" positioneringsarbete (jämför Edley och Wetherell 2001; Nordberg 2005; Egeberg Holmgren 2007, 2011) och som en fortsättning på den strävan efter närhet mellan män som Hill (2007) noterar i den svenska mansrörelsen.

Deras inställning har en del gemensamt med den hos Timothy Barretts (2013) intervjupersoner, som är vänska- spar där den ena vännen är hetero- och den andre homosexuell. De heterosexuella bland hans intervjupersoner ägnar mycket energi åt att positionera sig som "toleranta" i relation till homosexualitet, bland annat genom att betona att fysisk beröring vännerna emellan är oproblematiske. Denna till synes progressiva hållning vilar dock, visar Barrett, på uteslutning av män från arbetarklassen som utpekade som homofoba, intoleranta, outbildade och, intressant nog, med tanke på

Joels och Mikaelns kommentarer, fotbollsintresserade (2013). Dessas "traditionella manlighet" kopplas till rädsla för att framstå som mjuk och till ett behov av att dölja denna rädsla. Barretts intervjupersoner menar att de har modet att vara ärliga och uttrycka sina känslor, och blir därför "mer självsäkra, starka och maskulina" (2013: 72, min översättning, kursivering i original) utan att för den skull, menar de, reproducera konventionella attityder gällande kön och sexualitet.

Även om mina intervjupersoner inte hänvisar lika explicit som Barretts till arbetarklassen (deras utsagor och möjlighet att göra dessa utsagor måste dock förstås i relation till klass), skapar de, precis som hos Barrett, en anti-homofob position där "andra" män, rädda för eller ovilliga att ta i andra män, blir en motpol mot vilken den egna "toleranta" eller "upplysta" positioneringen blir meningsfull (jämför Nordberg 2005; Gottzén och Jonsson 2012). Beröring bland dessa diffusa "andra" ses som mindre äkta och närhetsskapande, eftersom den anses vara genomsyrad av rädsla och homofobi. Den form av kroppskontakt som framträder tydligast som ett slagfält i denna kamp är kramen. Kramen som diskurs är uppenbarligen inte självklar utan något som behöver avhandlas och diskuteras, och något som är kopplat till en diskurs om grabbighet och manlighet. Kramen blir en symbol för vilken slags man man är eller vill vara, och att kramas på rätt sätt är att positionera sig som en person som inte begränsas av rädsla eller homofobi utan som är trygg, som uppskattar det "äkta" och som är kritisk mot "könsroller".

Politik och genusmedvetenhet var ofta klart hörbara i talet om fysisk närhet, men tystnaderna var minst lika intressanta. Beröring diskuterades mycket, men mycket sällan i termer av mysighet eller njutning. Andra former av beröring nämndes knappt alls – skedande och pussande diskuterades av Karl och Henrik, men dessa praktiker sågs mer som skojiga och mindre som kopplade till äkthet och närhet. Kramen lyftes fram som den viktigaste, och kanske också enda, kroppskontakten, och som redan nämnts utgjorde den ett slagfält, där diskurser om anti-homofobi och anti-grabbighet men också gränser för samkönad beröring förhandlades. Å ena sidan gränsande till ryggdunkskramen, som associeras med rädsla, grabbighet och homofobi, å andra sidan gränsande till en uppsjö av ännu mer intima och kanske även sexuella samkonade praktiker, vilka under intervjuerna mestadels förbigicks med tystnad. Enligt Eve Kosofsky Sedgwick (1985) skiljs homosociala och homoerotiska relationer mellan män på grund av patriarkala och homofoba diskurser åt, när de i själva verket borde ses som poler i ett kontinuum. Det sexuella begäret (och vad som ses som sexuellt) strukturerar relationerna som olika, och med Sedgwicks synsätt blir vänskap, som traditionellt ses som en icke-sexuell relation eller som en arena för icke-kroppslig intimitet, en relation där intimiteten visserligen begränsas och struktureras, men där förhandlingar kring intimitet, sexualitet och kroppslig närhet är möjliga. Det queerande av den vänskapliga intimiteten som Sedgwicks läsning öppnar för och

som också är synlig i Peter Nardis (1992) forskning om vänskaper mellan homosexuella män var väldigt frånvarande under intervjuerna. Som tidigare nämnts definierade sig alla intervjupersoner som helt eller mestadels heterosexuella, och verkade se vänskapsrelationer som komplement till och skilda från romantiska och sexuella relationer (företrädesvis med kvinnor), snarare än som relationer av samma slag.

Istället kan den ambivalens som finns när det gäller beröring, där beröring ses som viktig men samtidigt begränsad till kramande, ses som ett gränsarbete för att upprätthålla en anti-homofob men samtidigt tydligt heterosexuell position. Detta blir tydligt i Karls och Henriks förhandling kring vilken samkönad närhet som så att säga är nödvändig om man samtidigt vill upprätthålla en kritisk position – man vill kunna kramas men skedning är inte nödvändigt. Detta förtydligas ytterligare av att beröring med kvinnor hos flera av intervjupersonerna framstår som betydligt mindre problematisk än beröring med och mellan män. Kvinnor, menar de, har inget behov av distansmarkeringar och med kvinnliga vänner kan man "skeda" utan problem (men det ses som en möjlig orsak till svartsjuka av Karl och tolkas således som en sexuell närhet, till skillnad från motsvarande kroppskontakt med en man). Detta kan dels tolkas som en feministisk medvetenhet om det problematiska i normerande maskulinitetskonstruktioner (jämför Egeberg Holmgren 2011), men det blir också tydligt att närhet med kvinnor och män tolkas på olika sätt och att den homofobi intervjupersonerna på ett plan är så kritiska

mot, strukturerar deras förhandlingar kring samkönad beröring.

Avslutning

Intervjupersonernas meningsskapanden kring vad vänskap är och bör vara visar att den feminiserade sfär som rymmer vänskap, intimitet och kärlek ses som viktig, och ges mening bland annat i kontrasterandet av det "äka" mot det mindre äka eller ytliga. Hur skillnaden dem emellan konstrueras retoriskt och vad uttalandena "gör" i intervjupersonernas positioneringsarbete har diskuterats ovan – intervjupersonerna menar sig ha förmågan att skilja på dessa och värdera det äka framför det oäka. Äkta vänskap kopplas också samman med fysisk närhet utan distansmarkeringar, och båda dessa står i tydlig relation till skapandet av en icke-grabbig och icke-homofob position. Denna sortering möjliggör för dem att skapa sig själva som genusmedvetna och strävandes efter ett mer konstruktivt förhållningssätt till dominerande maskulinitetskonstruktioner. Maskulina positioneringar som dessa har studerats tidigare i en svensk kontext, men jag visar att vänskap är av stor betydelse i dessa mäns kritiska, genuspolitiska projekt. Intervjuerna blir tillfällen då denna positionering görs inför mig, intervjuaren, som i egenskap av genusforskare blir någon som har makt att godkänna (eller låta bli att godkänna) deras maskulina och vänskapliga positioneringsarbete (jämför Egeberg Holmgren 2011). Samtidigt skapas gränser gentemot grabbiga män, relationer hierarkiseras och gränser skapas för hur nära de kan vara varandra och hur närheten kan

beskrivas. Då kompliceras bilden av deras icke-homofobi, och det uteslutande och gränsskapande som bidrar till att accentuera ”godheten” hos den icke-homofoba och emotionellt kompetenta maskulina position de försöker skapa blir tydliga.

I männens förhandlingar kring vänskap ryms en stor komplexitet och en längtan efter en ny vision om nära vänskap för män. Den vänskap de drömmer om blir möjlig först när det avståndsskapande som grabbighet och homofobi utgör försvinner, och män får möjlighet att röra sig in i den feminina eller mänskliga sfär där nära och ärliga relationer sägs vara möjliga. Att förena maskulinitet (i alla fall så som den nu ser ut) med nära vänskaper blir däremot, enligt detta synsätt, omöjligt. Att kvinnor bör söka styrka, kärlek och omvårdnad i homosociala grupper istället för att låta sig exploateras av mäns och heterosexualitetens krav har hävdats av flertalet feministiska forskare (Rich 1980; Gunnarsson 2014).

Intervjupersonernas värdering av nära vänskaper med andra män kan, på ett liknande sätt, ses som ett sökande efter närhet utanför den heterosexuella kärleksrelationen. Sökandet öppnar för en mångfald nära relationer, som inte behöver sorteras som sexuella, familjära eller vänskapliga. I intervjupersonernas diskussioner, som i mångt och mycket bygger på hierarkiserande gränsdragningar mellan både olika sorters personer och relationer, syns det att detta sökande är motsägelsefullt, utmanande och rymmer en stark längtan efter förändring.

Tack

Jag vill tacka intervjupersonerna, som med stort mod och generositet delat med sig av sina berättelser. Jag vill också tacka Roger Klinth, Jenny Björklund, de två anonyma granskarna och redaktionen på *Tidskrift för genusvetenskap* för värdefulla synpunkter på texten.

Referenser

- Alberoni, Francesco (1984) *Vänskap*. Göteborg: Korpen.
- Allan, Graham (1989) *Friendship: developing a sociological perspective*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Andersen, Arnfinn J. (2011) Fra heteroromantik til mangfoldige lystfellesskap: intimitetens endrede organisering. *Tidsskrift for kjønnsforskning* 35(1): 3-17.
- Barrett, Timothy (2013) Friendship between men across sexual orientation: the importance of (others) being intolerant. *The Journal of Men's Studies* 21(1): 62-77.
- Bird, Sharon (1996) Welcome to the men's club: homosociality and the maintenance of hegemonic masculinity. *Gender & Society* 10(2): 120-132.
- Clatterbaugh, Kenneth (1997) *Contemporary perspectives on masculinity*. Boulder, Oxford: Westview Press.
- Edley, Nigel och Wetherell, Margaret (2001) Jekyll and Hyde: men's constructions of feminism and feminists. *Feminism & Psychology* 11(4): 439-457.
- Egeberg Holmgren, Linn (2007) Killing Bill: men as rebellious feminists in the politics of passing. *Norma* 2(1): 16-37.
- Egeberg Holmgren, Linn (2011) *IngenMansLand. Om män som feminister, intervjuframträdanden och passerandets politik*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Ericson, Mathias (2011) *Nära inpå: maskulinitet, intimitet och gemenskap i brandmäns arbetslag*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Fehr, Beverly Anne (1996) *Friendship processes*. Thousand Oaks, California: Sage.
- Giddens, Anthony (1992) *The transformation of intimacy: sexuality, love, and eroticism in modern societies*. Stanford: Stanford University Press.
- Gottzén, Lucas och Jonsson, Rickard (2012) Goda män och andra män. Gottzén, Lucas och Jonsson, Rickard (red) *Andra män: maskulinitet, normskapande och jämställdhet*. Malmö: Gleerups.
- Greif, Geoffrey L. (2009) *Buddy system: understanding male friendships*. Oxford: Oxford University Press.
- Gunnarsson, Lena (2014) *The contradictions of love: towards a feminist-realist ontology of sociosexuality*. London and New York: Routledge.
- Hamrén, Robert (2007) *Vi är bara några kompisar som träffas ibland: Rotary som en manlig arena*. Linköping: Linköpings universitet.
- Hill, Helena (2007) *Befria mannen! Idéer om förtryck, frigörelse och förändring hos en svensk mansrörelse under 1970- och tidigt 1980-tal*. Umeå: Umeå universitet.
- Holter, Øystein Gullvåg, Svare, Helge och Egeland, Cathrine (2008) *Likestilling og livskvalitet 2007*. Arbeidsforskningsinstituttets rapportserie 1/2008. http://www.nikk.no/wp-content/uploads/NIKKpub2008_m%C3%A6nd-og-maskuliniteter_LikestillingLivskvalitet.pdf [27 april 2015].
- Jackson, Stevi (2010) Love, social change and everyday heterosexuality. Strid, Sofia och Jónasdóttir, Anna G. (red) *GEXcel work in progress report. Vol. 8, Proceedings from GEXcel theme 10: Love in our time - a question for feminism: spring 2010*. Tema Genus rapportserie nummer 12, CFS rapportserie nummer 14. Linköping och Örebro: GEXcel.
- Jamieson, Lynn (1998) *Intimacy: personal relationships in modern societies*. Oxford: Polity.

- Kimmel, Michael S. (1997) Masculinity as homophobia: fear, shame, and silence in the construction of gender identity. Gergen, Mary M. och Davis, Kathy (red) *Toward a new psychology of gender*. New York: Routledge.
- Klinth, Roger (2002) *Göra pappa med barn: den svenska pappapolitiken 1960-95*. Linköping: Linköpings universitet.
- Klinth, Roger och Johansson, Thomas (2010) *Nya svenska fäder*. Umeå: Boréa.
- Kvale, Steinar och Brinkmann, Svend (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Levy, Donald P. (2005) Hegemonic complicity, friendship, and comradeship: validation and causal processes among white, middle-class, middle-aged men. *The Journal of Men's Studies* 13(2): 199-224.
- Lundgren, Britta (1995) *Den ofullkomliga vänskapen*. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- Messner, Michael A. (1997) Like family: power, intimacy, and sexuality in male athletes' friendships. Gergen, Mary M. och Davis, Kathy (red) *Toward a new psychology of gender*. New York: Routledge.
- Migliaccio, Todd (2009) Men's friendships: performances of masculinity. *The Journal of Men's Studies* 17(3): 226-241.
- Migliaccio, Todd (2014) Typologies of men's friendships: constructing masculinity through them. *Masculinities & Social Change* 3(2): 119-147.
- Nardi, Peter (1992) Sex, friendship, and gender roles among gay men. Nardi, Peter (red) *Men's friendships*. Newbury Park, London, New Delhi: Sage.
- Nordberg, Marie (2005) *Jämställdhetens spjutspets? Manliga arbetstagare i kvinnoyrken, jämställdhet, maskulinitet, femininitet och heteronormativitet*. Göteborg: Arkipelag.
- Raymond, Janice (1985) *A passion for friends: toward a philosophy of female affection*. Boston: Beacon press.
- Rich, Adrienne (1980) Compulsory heterosexuality and lesbian existence. *Signs* 5(4): 631-660.
- Robinett, Jeremy (2015) *Men's friendships as social justice: Negotiating masculinities and certainty*. University of Urbana, Illinois. https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/78332/Robinett_Jeremy1.pdf?sequence=1 [18 december 2015].
- Rubin, Lillian B. (1987) *Bara vänner: vad vänskapen betyder i våra liv*. Stockholm: Natur och kultur.
- Schmitt, Richard (1998) Profeminist men and their friends. Digby, Tom (red) *Men doing feminism*. London: Routledge.
- Sedgwick, Eve Kosofsky (1985) *Between men: English literature and male homosocial desire*. New York: Columbia University Press.
- Statistiska centralbyrån (2016) *Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC)*. Stockholm: Statistiska centralbyrån. http://www.scb.se/sv/_Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Levnadsforhallanden/Levnadsforhallanden/Undersokningarna-av-levnadsforhallanden-ULFSILC/#c_li_354233 [9 februari 2016].
- Strikwerda, Robert och May, Larry (1992) Male friendship and intimacy. *Hypatia* 7(3): 110-125.
- Swain, Scott (1989) Covert intimacy: closeness in the same-sex friendships of men.
- Risman, Barbara J. och Schwartz, Pepper (red) (1989) *Gender in intimate relationships: a microstructural approach*. Belmont, California: Wadsworth Pub. Co.

Taylor, Charles (1991) *The ethics of authenticity*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Thurnell-Read, Thomas (2012) What happens on tour: the premarital stag tour, homosocial bonding, and male friendship. *Men and Masculinities* 15(3): 249-270.

Wasshede, Cathrin (2010) *Passionerad politik: om motstånd mot heteronormativ könsmakt*. Göteborg: Göteborgs universitet.

Wellman, Barry (1992) Men in networks: private communities, domestic friendships, Nardi, Peter (red) *Men's friendships*. Newbury Park, London, New Delhi: Sage.

Österberg, Eva (2007) *Vänskap: en lång historia*. Stockholm: Atlantis.

Nyckelord

Vänskap mellan män, kramar, äkthet, anti-homofobi, homosocialitet, Sverige

Klara Goedecke

Centrum för genusvetenskap

Uppsala universitet

Thunbergsvägen 3 G

Box 527

751 20 Uppsala

E-post: klara.goedecke@gender.uu.se